

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti
Evropský sociální fond

Přehled dějin evropského umění

Renesanční sochařství v Evropě

přednášející: doc. PhDr. Martin Zlatohlávek, PhD.

Renesanční sochařství v Evropě

Základní přednášené okruhy:

1. Humanistické prostředí v Itálii na počátku 15. století

Pro změnu slohu z pozdně gotického k renesančnímu sehrály důležitou roli prosazující se humanistické myšlenky a renesanční ideály. Ty vedly k návratu k antice. Pro sochařství byly důležité hmotné památky antiky, které se do 15. století zachovaly téměř v každém italském městě: zvláště reliéfy a sochy. Zájem o ně se projevil i ve sběratelství (Squarcione; Medici). V prostředí takových sbírek se školili mladí sochaři. Významnou roli měly rovněž teoretické spisy dochované ze starého Řecka a Říma. Vitruvius (III. kniha O architektuře) napsal, že člověk je mírou všech věcí. Plinius (Historia naturalis) uvedl popis Polykleitovy sochy, která byla již pro antické sochaře vzorem správných proporcí; podle Plinia umělec nejprve sleduje „přírodu“, k tomu pak přidává své zkušenosti; antický kánon pak dále rozpracoval Lysipos – jemu Plinius připisuje umění podhledové zkratky, kterou dosahuje protažením údů a zmenšením hlavy. Pro renesanční umělce tak vzbudil zájem o proporce lidského těla. Další „přírodopisné“ antické spisy poučovaly o optice, perspektivě a barvě. Tyto staré teorie se odrazily v textech vzdělavců – umělců 15. století: L.B. Alberti (De pictura -1434/35) razil myšlenku, že malovat figuru je blízké tomu, jak sochat figuru – nejprve ji studovat nahou, pak ji postupně oblékat; dále se zabýval krásou figury, která spočívá v úměrnosti – „concinnitas“, a také ve správném poměru jednotlivých částí k celku – „compositio“; reprodukuje tak Pliniovu historku o malíři Zeuxisovi, který maloval nahou Helenu jako typ krásné ženy podle pěti různých krasavic, z nichž vždy vybíral ty krásné části. Krása je zde spojována také s nahým ženským tělem. Praktickými otázkami se Alberti zabýval ve svém spise O soše - De Statua. Lorenzo Ghiberti (Commentarii - 1447) věnoval pozornost vzdělání umělce, tedy i optice, perspektivě a anatomii. Pro 15. století oživil některé záznamy z Vitruvia – figura je mírou všeho; i některé anekdoty z Plinia, především ty o sochařích.

2. Objednavatelé

Umělecké dílo je srostlicí zájmu objednavatele a génia tvůrce. Pro Florencii, kde na počátku 15. století vzniká renesanční sochařství, bylo signifikantní, že objednavateli byly cechy. Takto organizované bohaté měšťanstvo mělo zájem na veřejných zakázkách jako osazení soch na fasádách významných budov – dóm, kampanila, budova cechů. Umělce pro takové práce vybírala komise na základě soutěže. Jinak tomu bylo na panovnických dvorech, zakázka byla v zájmu často soběstředného jedince.

3. Figura a prostor

Renesanční sochaři se soustředili především na figuru. Postupně ji odpoutávali od architektury, aby stála samostatně a mohla být obcházena ze všech stran. Budovali ji podle pravidelných a pevně určených proporcí. Snažili se zachovat antický kánon a kontrapost. Leonardo da Vinci v návaznosti na Vitruviovy myšlenky o proporcích lidského těla nakreslil mužskou figuru zároveň do čtverce a kruhu – „homo quadratus et homo circulus“. I z jeho díla, a to ze ztraceného, ale díky kopiím známého obrazu „Léda a labutí“, je odvozována „figura serpentinata“, která byla velmi oblíbená v 16. století a vyjadřovala mimořádné schopnosti sochařovy. Tehdy se prosadily i tvary nepravidelné, neproporční členění lidského těla, respektující pohled, či nadhled. Figura pak vyjadřovala více „ideu“, než byla záznamem podle přírody.

Zájem o prostor sochaři projeví při pracích na reliéfech, kde ho budovali pomocí teorie o perspektivě a zavedením jednotlivých obrazových plánů. U volně stojící sochy řešili její umístění v konkrétním prostoru – náměstí, nádvoří apod.

4. Postavení sochaře, používané materiály

Sochaři se svými dílnami byli ve městech organizováni v ceších. Ve Florencii to byl cech kameníků a tesařů (Maestri di pietra e legnane), oproti malířům, kteří byli organizováni v cechu lékařů a lékárníků (Arte dei medici e speziali). Někteří pracovali také jako dvorští umělci a realizovali konkrétní zakázky (např. portréty v polopostavě nebo na medailích). Jako materiál se používal zvláště kov, a to bronz a jiné slitiny, dále kámen – mramor, pískovec. Rozvinul se i modelování v terakotě s glazurou. Postupně se opouští práce ve dřevě, pro Itálii 15. století to byl především topol. Mizí rovněž polychromie, zůstává zlacení používané i na kovu.

5. Přehled sochařství 15. století a 16. století

Tato kapitola se soustředí na přehled nejvýznamnějších sochařů 15. a 16. století a jejich výrazných děl. Počátky renesančního sochařství jsou spojeny s prostředím Florencie na počátku 15. století. Zde byly propracovány principy prostoru v nízkém i hlubokém reliéfu (Lorenzo Ghiberti; Donatello) i nastolena cesta odpoutání figury od architektonického pozadí k umístění ve volném prostoru, aby byla určena k volnému obcházení (Donatello, David). Florentští umělci měli možnost pracovat i v jiném prostředí (Siena, Padova, Řím – Filaretto, Rimini – Agostino da Duccio). Zde rozvinuli jednak práci v reliéfu, jednak typ sochy jako monumentální pomník, konkrétně jezdeckou sochu, a to v návazání na antickou tradici (Ferrara, Padova – Donatello). V propojení s architektonickými principy a s využitím jemné reliéfní práce byly vytvořeny vynikající příklady náhrobků, umístěných ke stěnám významných kostelů (Bernardo Rossellino; Desiderio da Settignano). Ve Florencii se pracovalo též technikou terakoty, která byla barevně glazovaná (dílna della Robbia).

V prostředí florentských dílen druhé poloviny 15. století vyrostli nejlepší představitelé vrcholné renesance (dílna Andrea del Verrocchio, dílna Bertolda di Giovanni). Zvláštní pozornosti se dostalo též figuře v pohybu (Antonio del Pollaiuolo). Přestože se Leonardo da Vinci na sochařství přímo nesoustředil, jeho zájem o lidské tělo, anatomické studie a učení o proporcích výrazně ovlivnilo sochařství v 16. století (mimo „homo quadratus“ a „figura serpentinata“ i např. Ecorchés – figury bez kůže, na nichž se studovala anatomie svalů). Také Raffaelův zájem o ideu krásy zformované do mužské či ženské figury, přestože nebyl sochař, nezůstal bez odezvy. Sochařem „par excellence“ byl Michelangelo. Vyšel ze studií antických soch, které poznal ve sbírce Medici. V reliéfu navázal na Donatella. Především pak vytvořil osobité dílo soustředěné na figuru (Piety, náhrobek Julia II., náhrobky Medicejů).

Mimo střední Itálii dosáhlo renesanční sochařství zvláštního výrazu v Benátkách. Zde se dlouho držel pozdně gotický sloh, teprve v 70. letech 15. století přinesli změnu členové rodiny Lombardo (Pietro a Tullio). Jejich sochy nezapřou inspiraci na antických figurách. Pracovali také jako architekti se zájmem o členění interiéru (reliéfy v kapli San Francesco della Vigna; vnitřní výzdoba kostela S. Maria dei Miracoli; dóžecí náhrobky v kostele S. Giovanni e Paolo). Pro další vývoj sochařství v Benátkách byl důležitý kontakt s umělci z Florencie (Jacopo Sansovino).

Michelangelovo dílo ve Florencii a Římě zásadně ovlivnilo sochaře pozdní renesance a manýrismu. Idea kralovala nad realitou, což se odrazilo ve figurálním projevu zájmem o neproporční „figuru serpentinatu“ (Baccio Bandinelli, Bartolomeo Amanatti). Sochaři zvládali monumentální pomníky pro veřejná prostranství, objednávaná novopečenou šlechtou (vévodové Medici ve Florencii), doplňky zahrad, ale i drobné umělecké řemeslo (Benvenuto Cellini). Zájem o takováto díla projeví i sběratelé v Zápří (Wittelsbachové v Mnichově; Habsburk Rudolf II. v Praze). Italské umění tak bylo přeneseno do tohoto prostředí (Giambologna) a inspirovalo k práci další umělce (Gerhard Hubert, Andrian de Fries).

Literatura:

- Avery Ch., Giambologna, London 1993
- Bennett B.A., Wilkins D.G., Donatello, Oxford 1984
- Biagotti G., in: Lorenzo Ghiberti – materia e ragionamenti, kat. výst., Firenze 1978
- Boucher B., The Sculpture of Jacopo Sansovino, 2. sv., New Haven and London 1992
- Camesasca E., Tuta l'opera del Cellini, Milano 1955
- Cellini B., Vlastní životopis, Praha 1976
- Cessi F., Alessandro Vittoria – Bronzista (1525-1608), Trento 1960
- Dvořák M., Umění jako projev ducha, Praha 1936 (kapitola: Brunelleschi)
- Ettlinger L.D., Antonio and Piero Pollaiuolo, Oxford 1978
- Filla E., Problém renesance a drobná plastika, Praha 1938
- Fučíková E., Malířství a sochařství na dvoře Rudolfa II. v Praze,
in: Dějiny českého výtvarného umění, Od počátku renesance do závěru baroka II/1, Praha 1989
- Gentilini G., I Della Robbia – La scultura invetriata nel Rinascimento, Firenze 1993
- Giambologna (1529-1608). Sculptor to the Medici, kat. výst., Firenze 1978
- Hartt F., Michelangelo: The Complete Sculpture, New York 1970
- Chlíbec J., Italské renesanční sochařství v českých státních a soukromých sbírkách, Praha 2006
- Janson H. W., The sculpture of Donatello, Princeton 1957
- Krautheimer R., Lorenzo Ghiberti, Princeton 1956, revidované vydání 1970
- Kořán I., Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě,
in: Dějiny českého výtvarného umění, Od počátku renesance do závěru baroka II/1, Praha 1989
- Lightbown R.W., Donatello and Michelozzo. An Artistic Partnership and its Patrons in the Early Renaissance, London 1980
- Morand K., Claus Sluter: Artist of the Court of Burgundy, London 1991
- Poeschke J., Die Skulptur der Renaissance in Italien, Band 1, Donatello und seine Zeit, München 1990
- Poeschke J., Die Skulptur der Renaissance in Italien, Band 2, Michelangelo und seine Zeit, München 1992

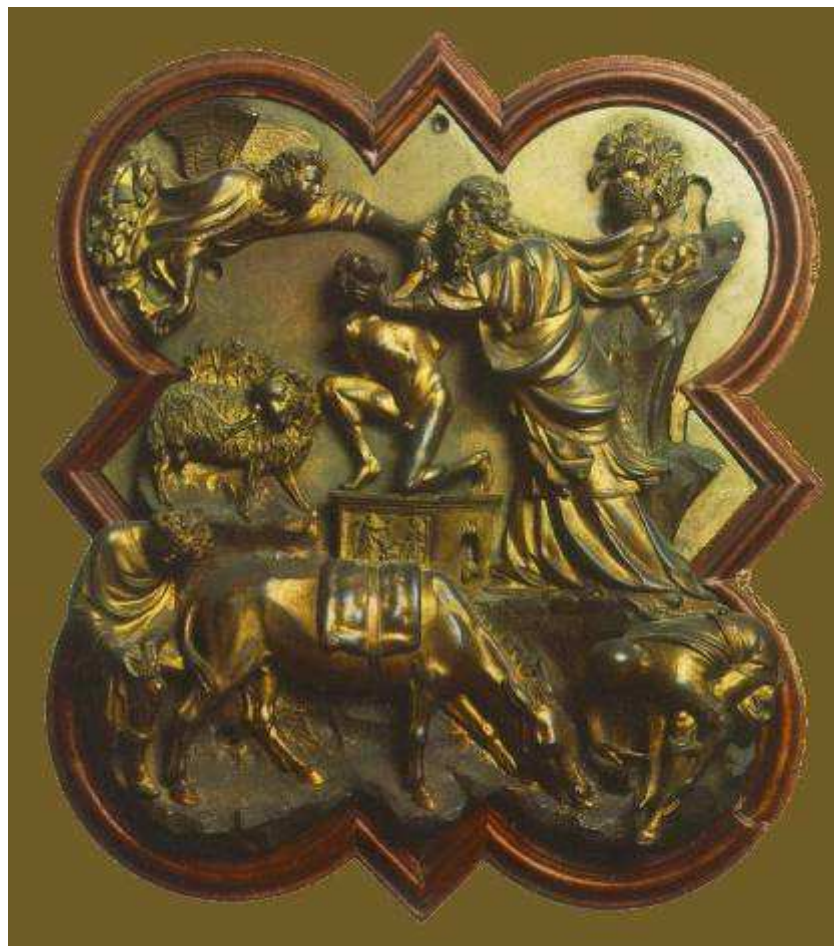
Pope-Hennessy J., Italian Renaissance Sculpture 1-3. London 1963
Pope-Hennessy J., Uccello, London 1950, druhé vydání 1969
Pope-Hennessy J., Lucca della Robbia, Oxford 1980
Pope-Hennessy J., Cellini, London 1985
Radcliffe A., Avery Ch., Giambologna 1529-1608, Sculptor to the Medici, London 1978
Seymour Ch. jr., Sculpture in Italy 1400-1500. Pelican History of Art 1966
Štech V.V., Italská renesanční plastika, Praha 1960
Štech V.V., Donatello, Praha 1956

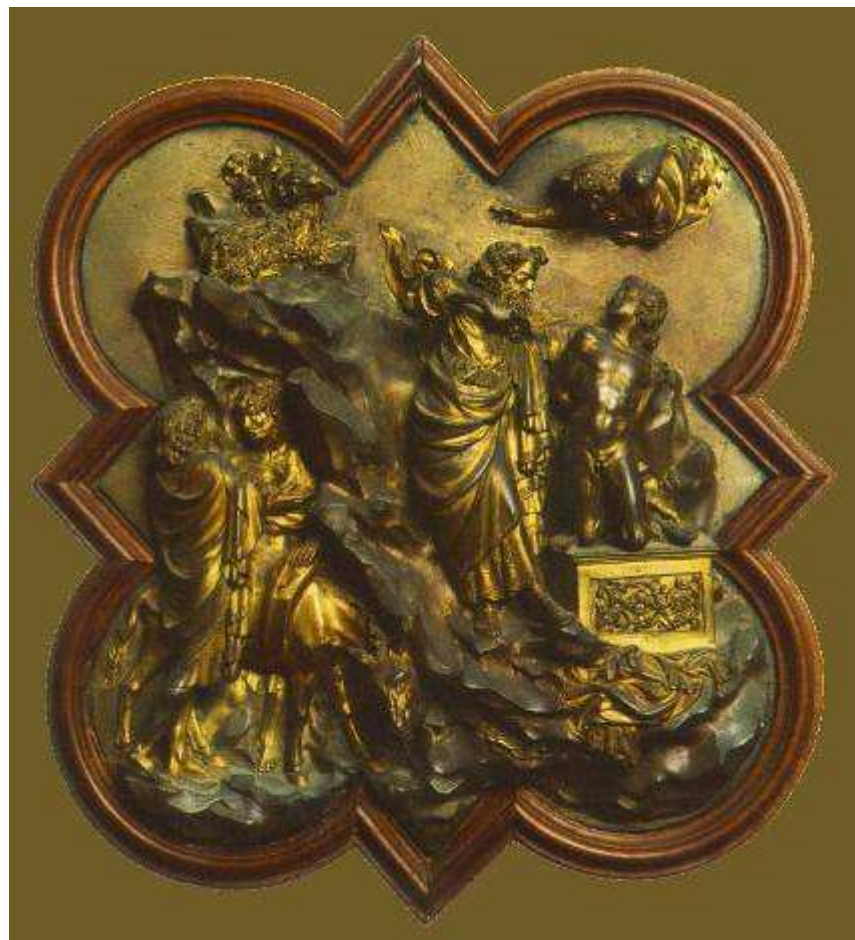
Luca della Robbia
Stemma Maestri di Pietra e Legnane
60. léta 15. století

Luca della Robbia: Stemma dell'Arte dei Medici e Speziali

Filippo Brunelleschi, Obětování Izáka, 1401.

**Lorenzo Ghiberti (1378/81-1455),
Obětování Izáka,
1401.**

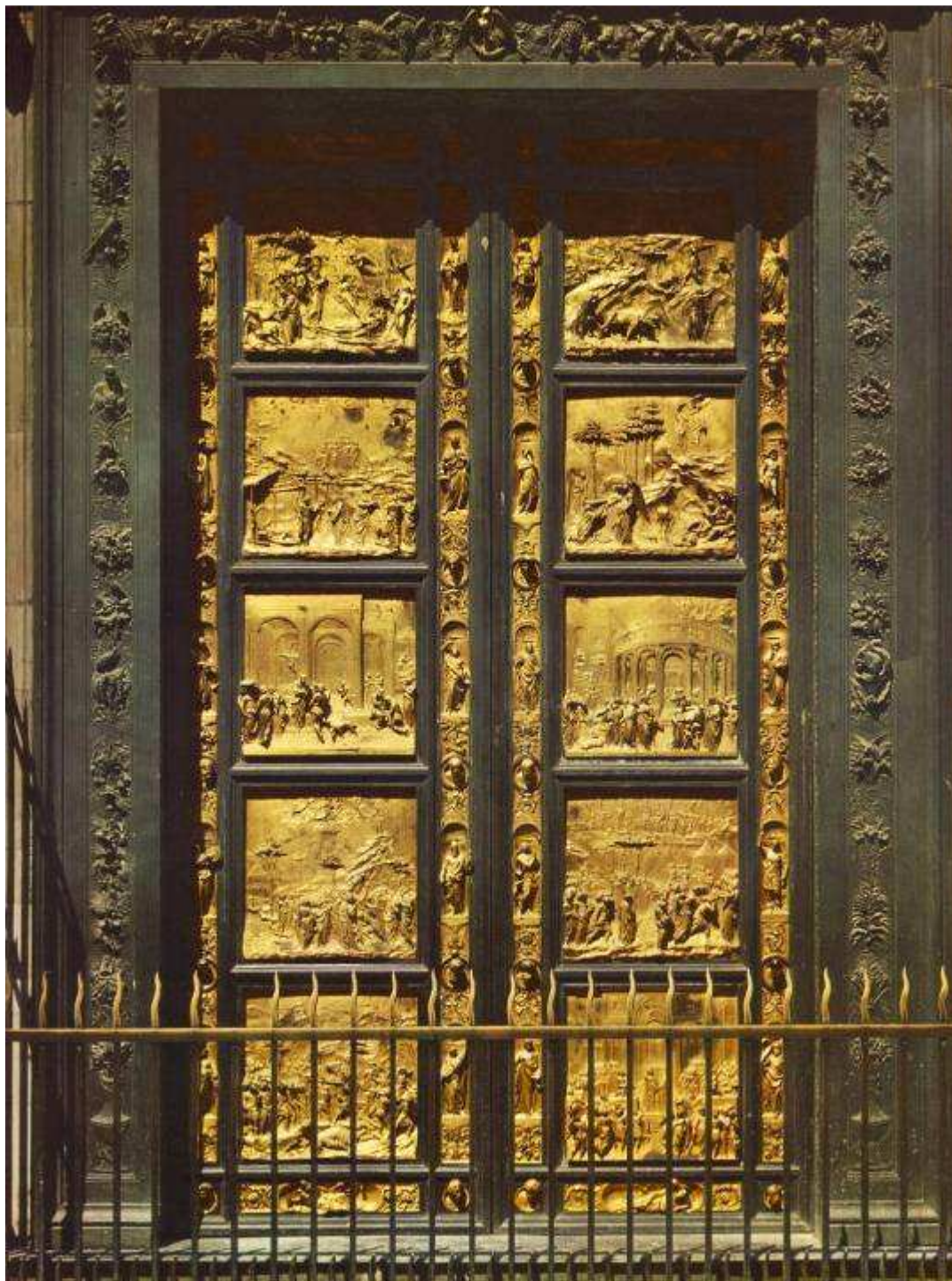

**Lorenzo Ghiberti
(1378/81-1455),**

Severní dveře,

baptisterium, Florencie,

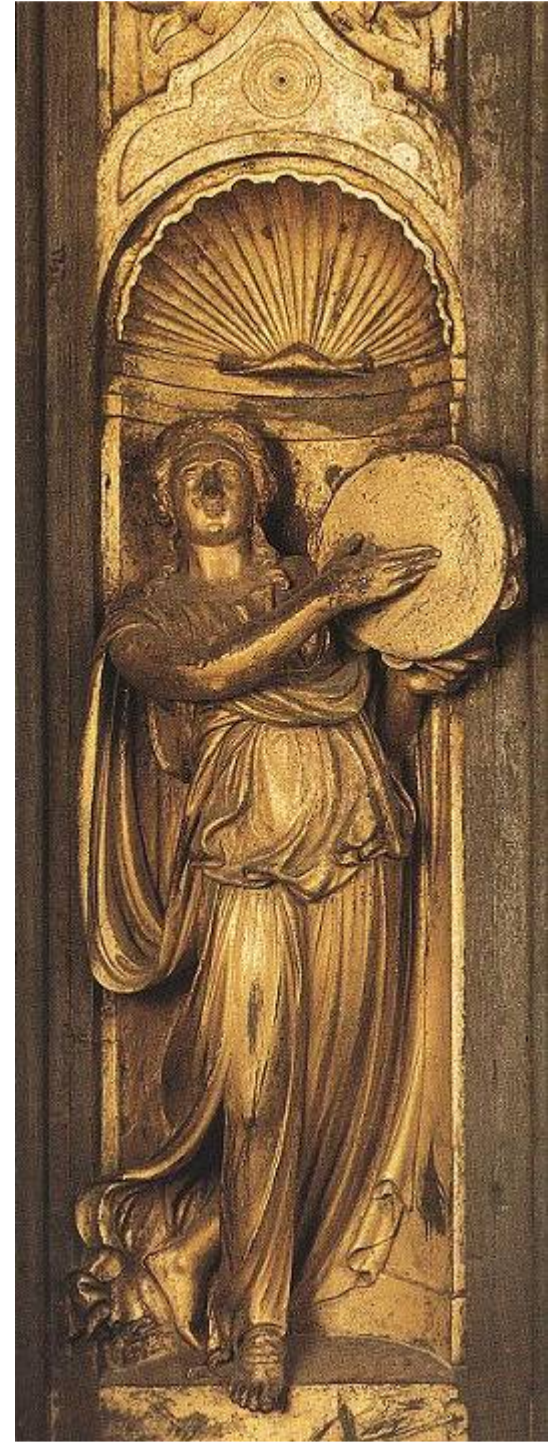
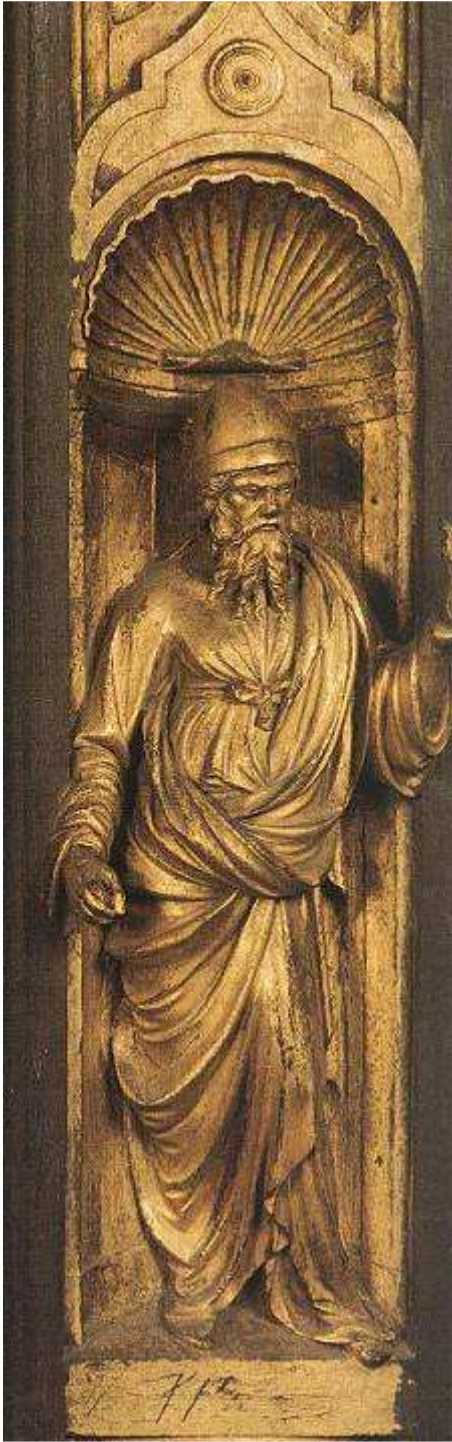
1404-1424.

**Lorenzo Ghiberti,
východní dveře,
Rajská brána,
baptisterium, Florencie,
1425-1452.**

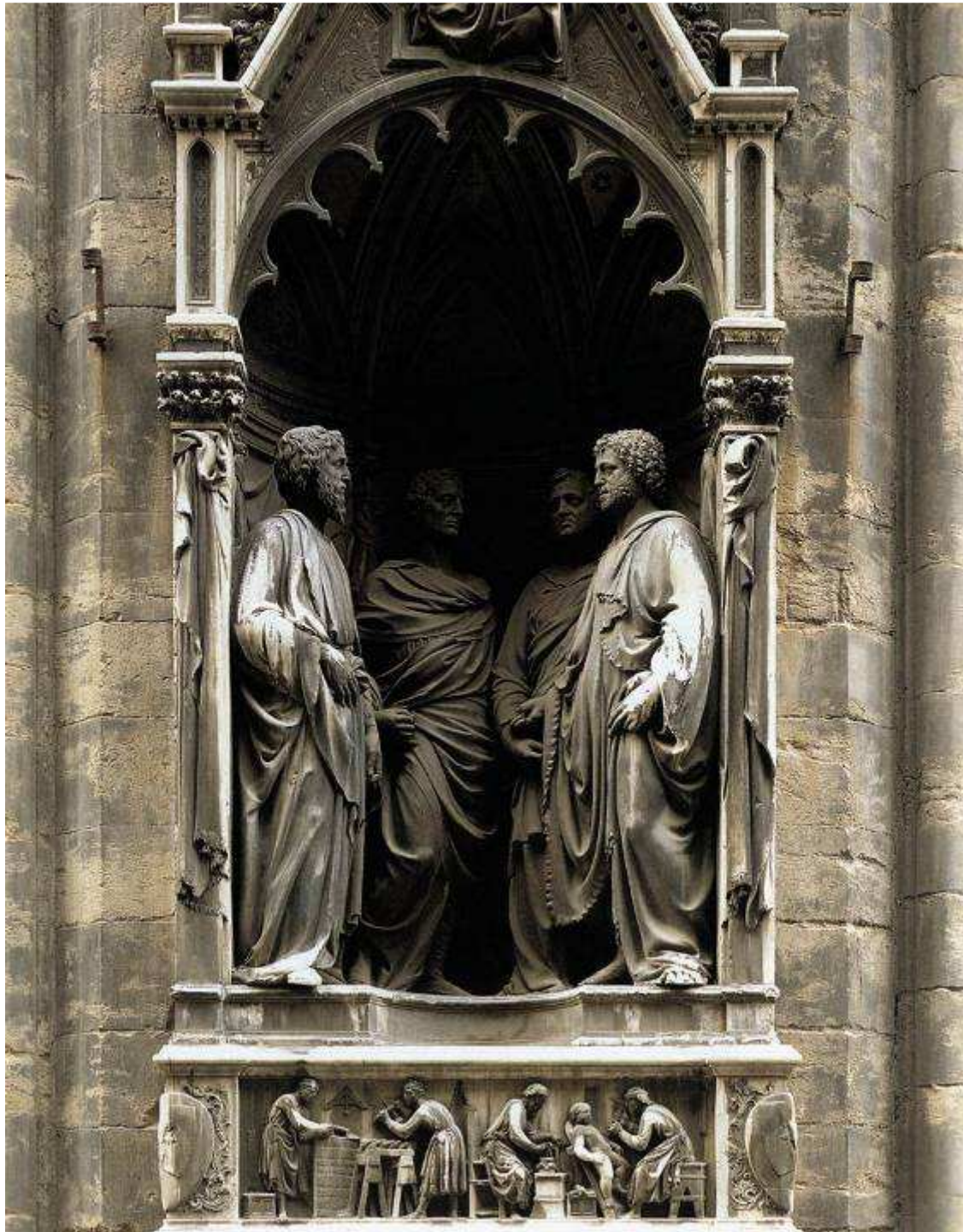
Lorenzo Ghiberti,

Jan Křtitel,

**Or San Michele,
Florence,**

1413-1416.

**Nanni di Banco,
(asi 1375-1421)**

Santi Quattro Coronati,

**Or San Michele,
Florence,**

1414-1416.

**Nanni di Banco
(asi 1375 – 1421),**

Izajáš

Florencie, dóm,

1408.

**Nanni di Banco,
(asi 1375-1421)**

Evangelista Lukáš,

Florence, dome,

1408-1413.

**Donatello
(asi 1386-1466),**

David,

Florencie, dóm,

1408-1409.

**Donatello,
Evangelista Jan,
Florencie, dóm,
1408-1415.**

**Donatello, Abakuk (zv. Zuccone).
Florencie, kampanila, 1423-1426.**

**Donatello,
Sv. Ludvík.**

Donatello, Madonna degli Pazzi, 1417-1418.

**Jacopo della Quercia,
(1374?-1483)
Zvěstování Zachariášovi,
Siena, baptisterium, 1428-1430.**

Donatello, Herodova hostina, křtelnice, Siena, 1425.

Donatello, Cantoria, Florencie, dóm, 1433-1438.

**Donatello,
David, 1444-1446.**

**Donatello,
Gattamelata,
Padova,
Piazza del Santo,
1444-1453.**

Donatello,

**oltář v
Bazilice del Santo,**

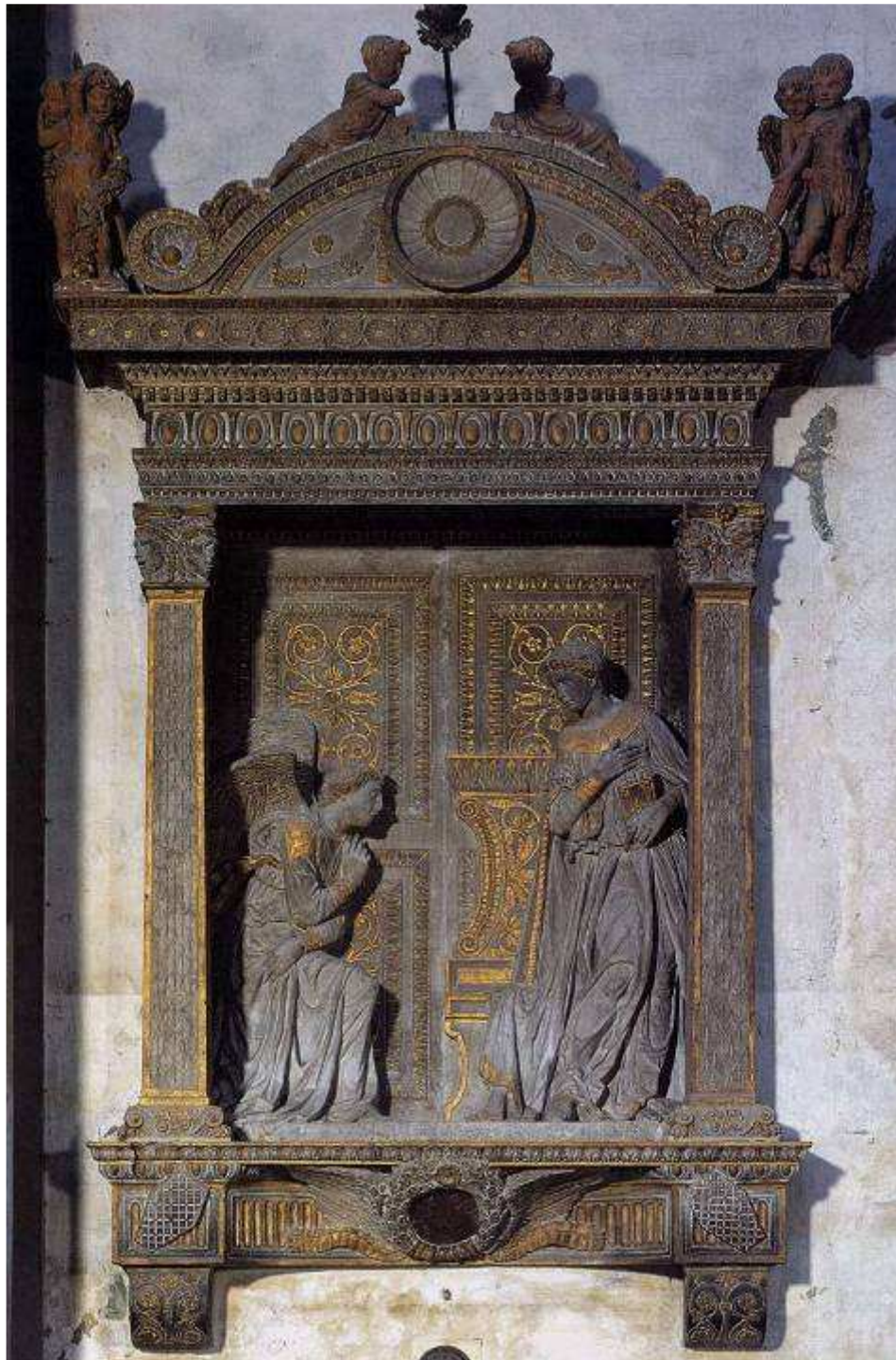
Padova,

1449.

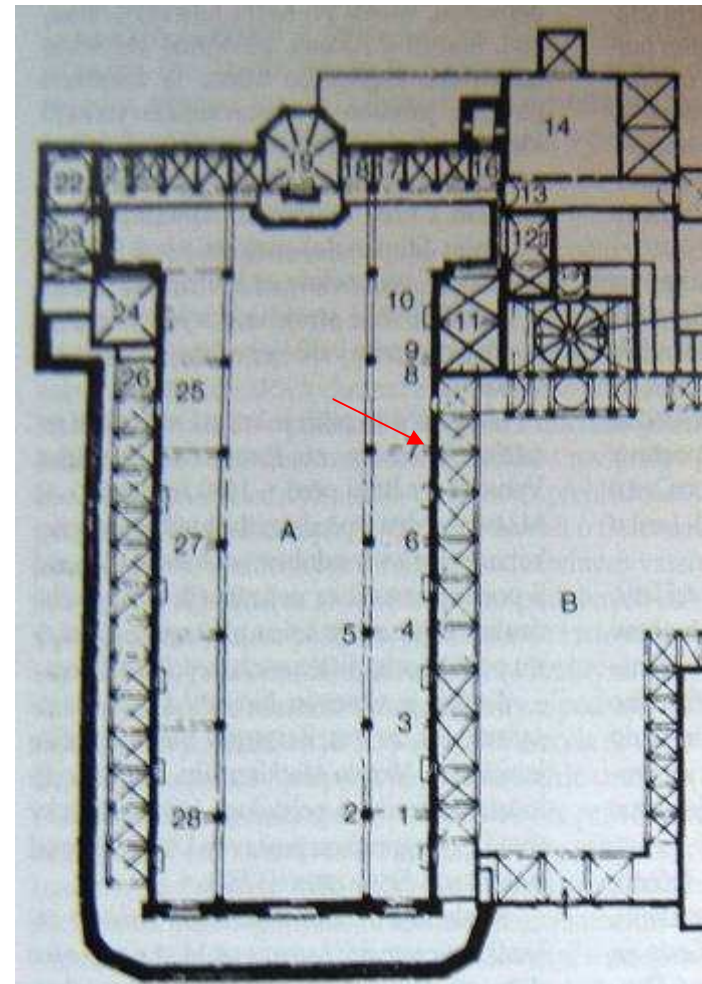

**Donatello,
Zvěstování P. Marii,
Santa Croce,
Firence.**

Pietra Serena – šedý pískovec
Donatello
zvěstování Panně Marii
V Santa Croce

Donatello, Sv. Máří Magdalena,
50. léta 15. století
Topolové dřevo

Lucca della Robbia,
(1399/1400 – 1482)

Náhrobek biskupa
Federighiho da Fiesole,

kostel S. Trinita,
Firence,

1454 – 1457.

**Lucca della Robbia, (asi 1400-1482), Portrét dámy, 1465.
glazovaná terakota**

Andrea della Robbia (1435-1525), Kamenická Madona, 1475-1480.

Andrea della Robbia, (1435-1525), Setkání sv. Františka a sv. Dominika,
Florencie, Ospedale di San Paolo, 1493 – 1496.

Giovanni della Robbia,
(1469 – 1530),

Lavabo v kostele

Santa Maria Novella,

Florencie,

1497.

**Bernardo Rossellino,
(1407/10-1464),**

Náhrobek Leonarda Bruniho,

**Santa Croce,
Firencie,**

1448-1450.

Antonio Rossellino,

**Náhrobek
Kardinála
di Portogallo,**

**San Miniato al Monte,
Florencie.**

Desiderio da Settignano,
(1429/30 – 1464)

Mladý sv. Jan Křtitel,

kolem 1450-1453.

**Desiderio
da Settignano
(asi 1428-1464)**

Marietta Strozzi,

kolem 1455.

Desiderio da Settignano,

Madona s děckem,
(Madonna Panciatichi),

kolem 1460.

Pietra Serena

Desiderio da Settignano
(1428-1464)

Portrét mladé ženy
Dnes Detroit (USA)

Desiderio da Settignano, Náhrobek humanisty Carla Masuppiniho, Florencie, Kostel Santa Croce, kolem 1459.

Desiderio da Settignano,
Tabernákł Nejsvětější svátosti,
Firence,
kostel San Lorenzo,
dokončeno 1461.

**Agostino di Duccio
(1418-1481),**

Luna,

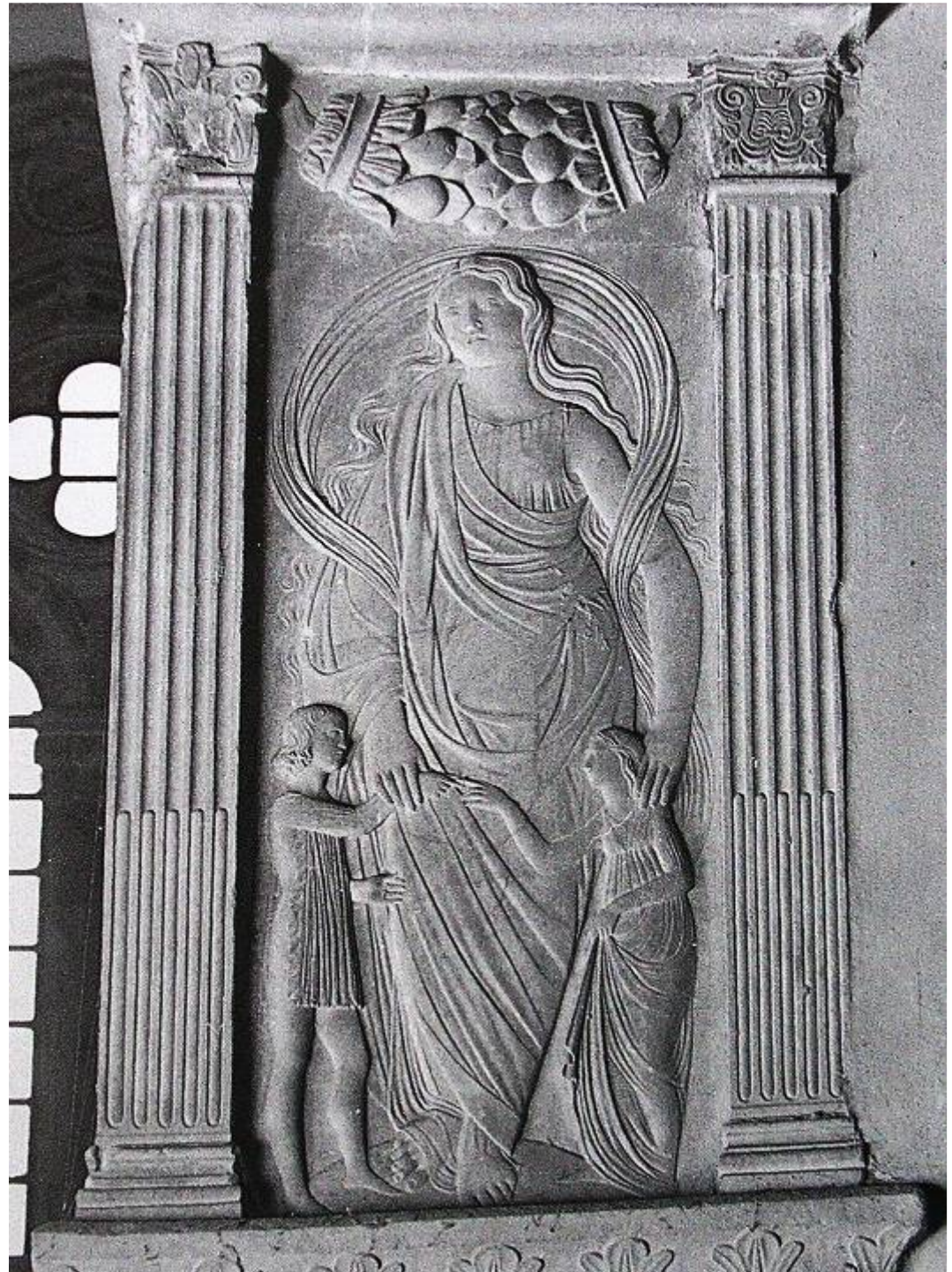
**Tempieto Malatestiano,
Rimini,**

1450-1457.

Agostino di Duccio,
Múza Terpsichoré,
Tempieto Malatestiano,
Rimini,
1450 – 1457.

Agostino di Duccio,
Múza Erató,
Tempieto Malatestiano,
Rimini,
1450 – 1457.

**Mino da Fiesole
(1429-1484)**

**Piero de' Medici,
1455-1460.**

**Andrea del Verrocchio
(1435 – 1488),**

Dáma s květinou,

asi 1470.

Andrea del Verrocchio, Náhrobek Giovanniho a Pietra de' Medici, Florencie, San Lorenzo, 1472.

**Andrea del Verrocchio
(1435-1488)**

Bartolomeo Colleone,

Benátky,

náměstí před

SS. Paolo e Giovanni,

asi 1480,

1496 dokončil

Alessandro Leopardi.

Bertoldo di Giovanni (asi 1440-1491), Bitevní scéna, bronz, po 1478.

**Antonio del
Pollaiuolo**

(1431/32-1498)

Herkules a Anteus

kolem 1470.

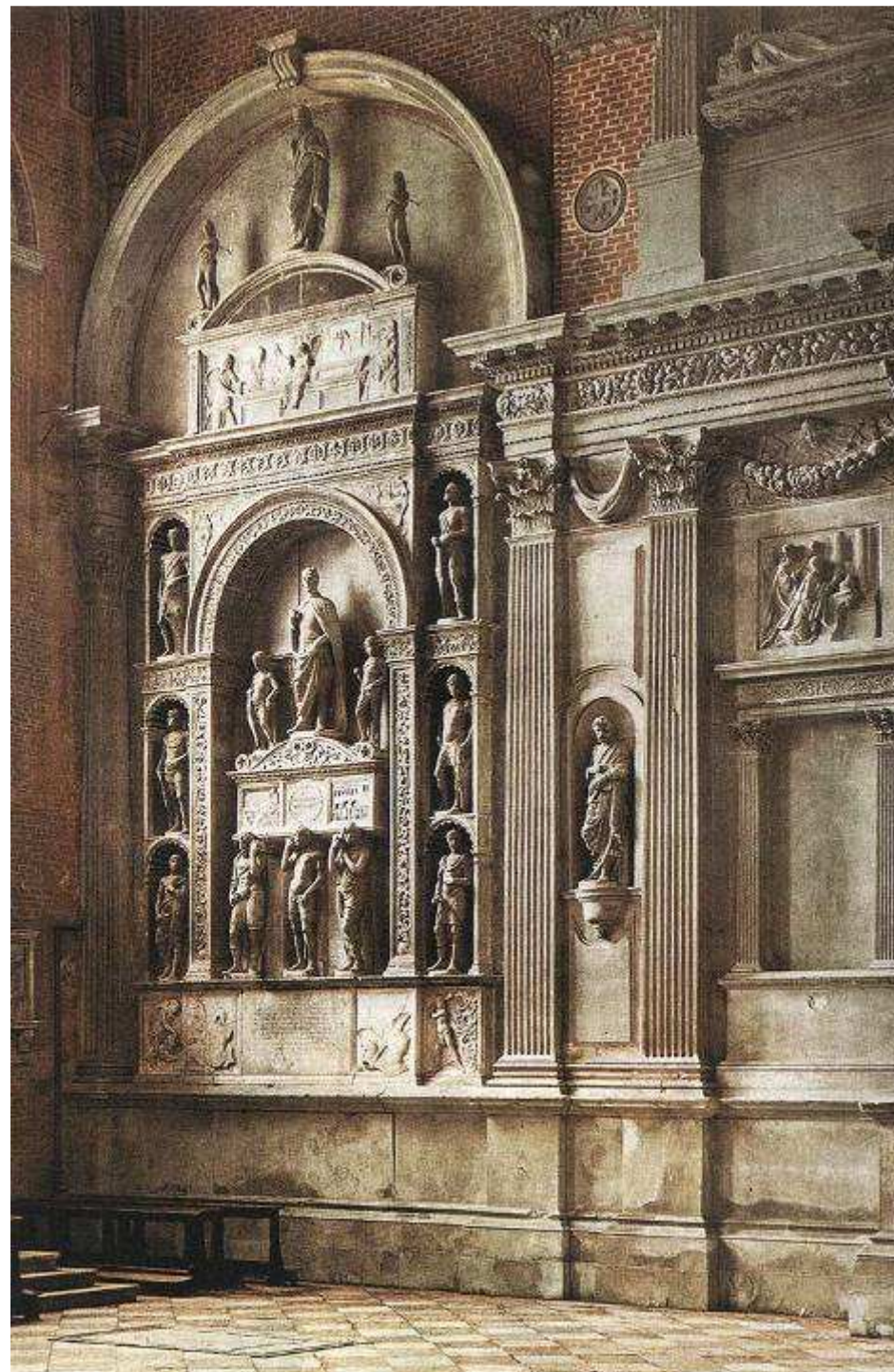

Pietro Lombardo,

**Náhrobek dóžete
Pietra Moceniga,**

**SS. Giovanni e Paolo,
Benátky,**

1476-1481.

**Tulio Lombardo
(asi 1455-1532)**

Adam,

asi 1490.

**Tulio Lombardo,
Dvojportrét,
1490-1510.**

Jacopo Sansovino
(1486-1570)

Bakchus,

1511.

Jacopo Sansovino,

Apollón,

Loggetta, náměstí Sv. Marka, Benátky,

1542/45.

Jacopo Sansovino,

Ukládání do hrobu a Zmrtvýchvstání,

reliéfy na dveřích sakristie baziliky
San Marco v Benátkách,

Jacopo Sansovino,
Neptun,
nádvoří dóžecího paláce,
Benátky.

Jacopo Sansovino,
Křtitelnice,
San Marco, Benátky,

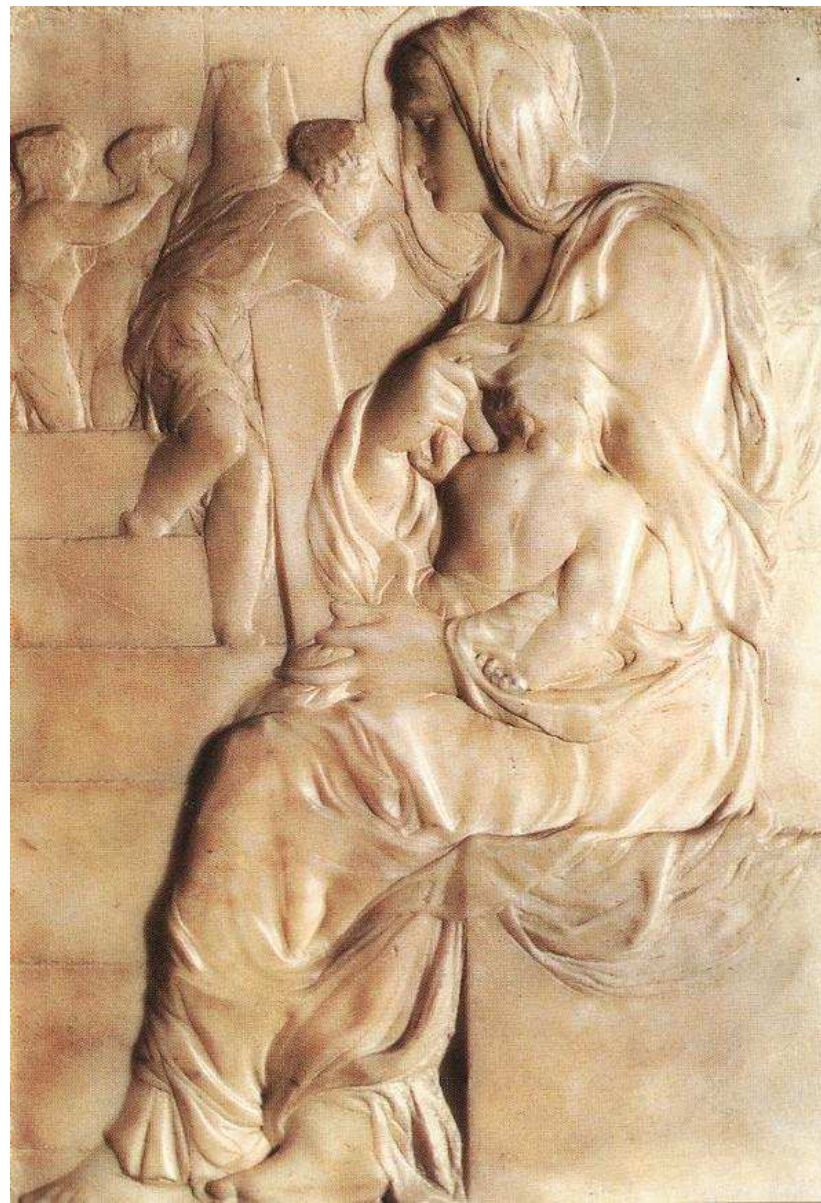

Leonardo

Bitva Kentaurů, mramor 80 x 90 cm, 1491 – 92.

**Madona na schodech,
mramor,
1492.**

Petronius a Proclus, mramor, kostel sv. Dominika v Bologni, 1494.

Bacchus, mramor, 1497.

Pieta, mramor, 1498 – 1500.

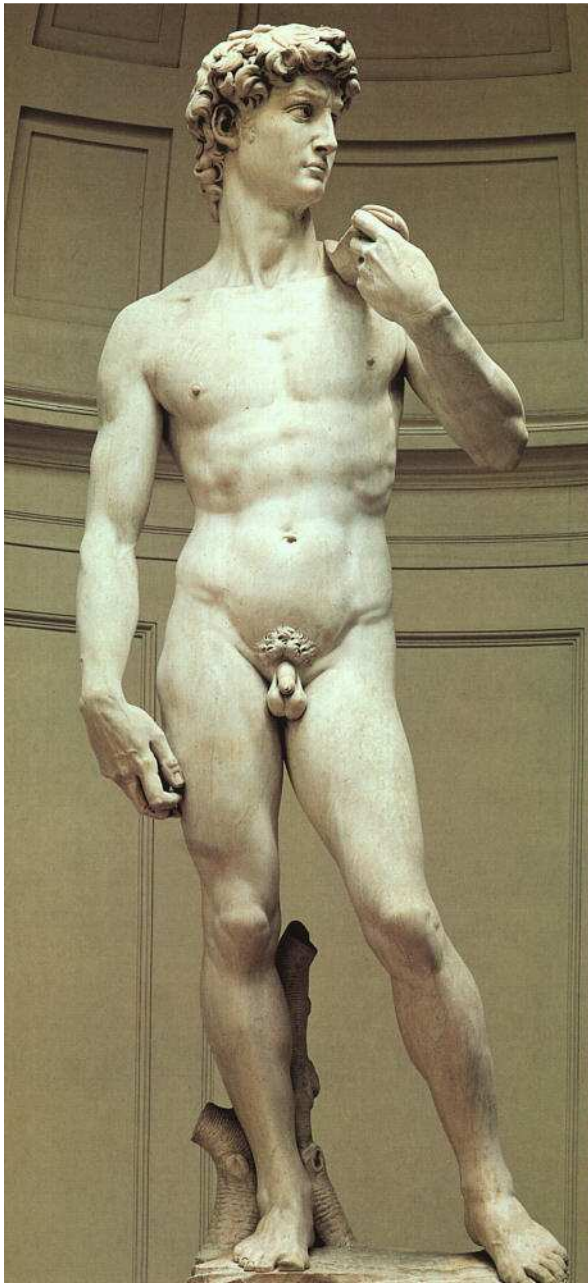
Madona s děckem, mramor, výška 128 cm, 1503-4/5.

Michelangelo, *Tondo Taddei*, mramor 109 cm, 1503-04.

Michelangelo, *Tondo Pitti*, mramor 86x82 cm, 1503 – 04.

Michelangelo, *David*, 1504, mramor 410 cm.

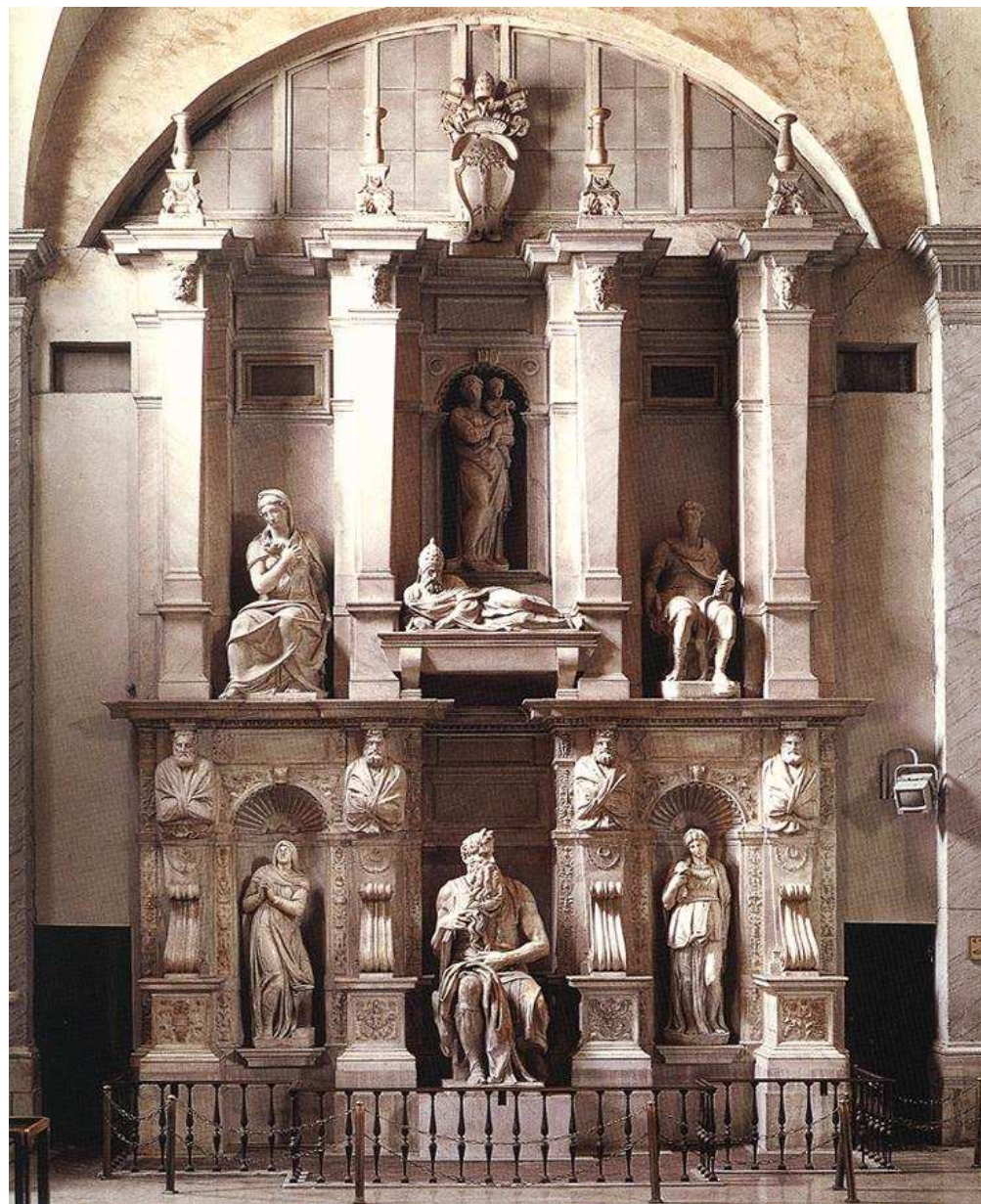

Michelangelo,

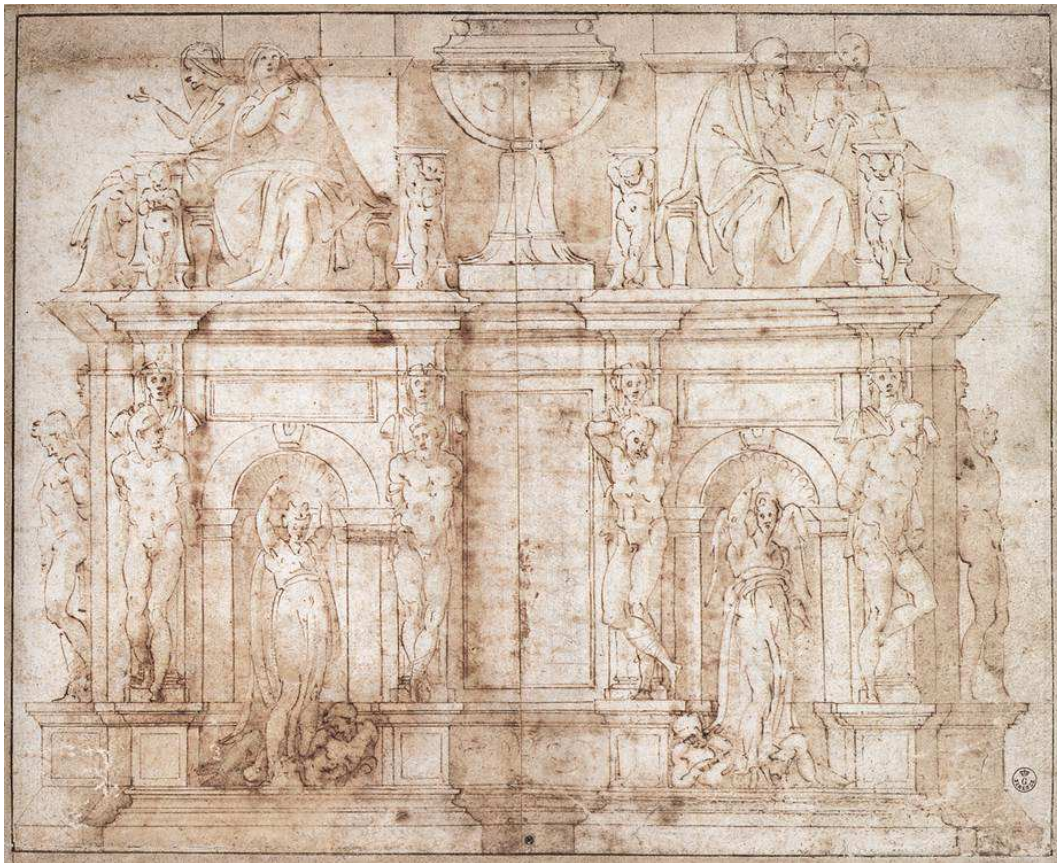
Mojžíš,

pro náhrobek papeže Julia II.

započato 1505.

Michelangelo, Náhrobek Julia II., S. Pietro in Vincoli, Řím, 1513-1516, 1545.

Michelangelo, Otok – pro náhrobek Julia II.

asi 1513.

Michelangelo, Otroci – 1520 - 1530

Michelangelo, Otroci, 1520-1530.

Michelangelo,
Zmrtvýchvstalý Kristus,
Řím,
Santa Maria sopra Minerva,
1519 – 1521.

Michelangelo,

Madonna Medici,

Nová sakristie – San Lorenzo,
Firence,

1521 – 1531.

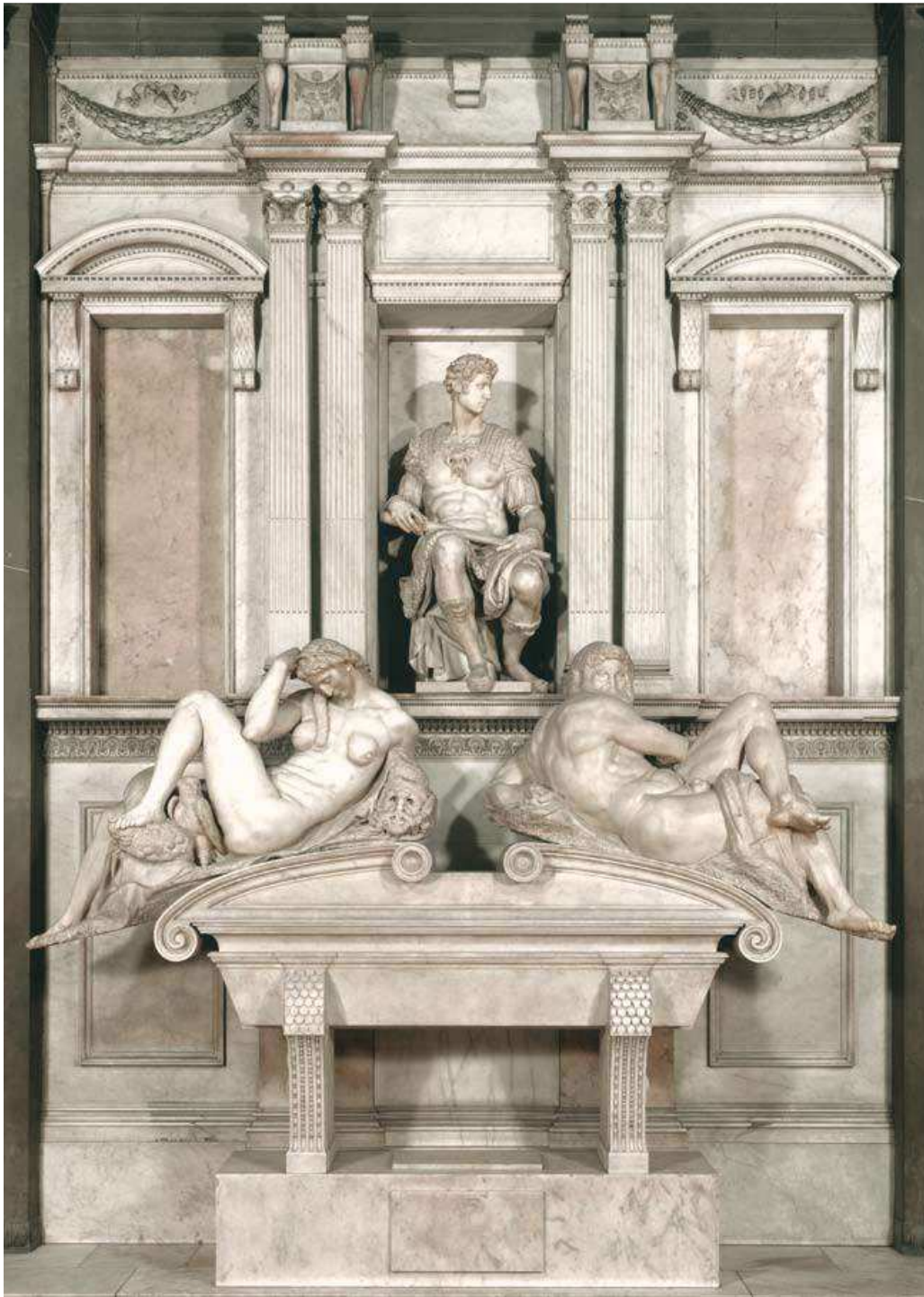

Michelangelo,

Náhrobek Lorenza de' Medici,

Nová sakristie
(medicejská kaple)
San Lorenzo,
Florencie,

1524-1531.

Michelangelo,

Náhrobek Giuliana de' Medici,

Nová sakristie,
(medicejská kaple)

San Lorenzo,
Firence,

1526 – 1533.

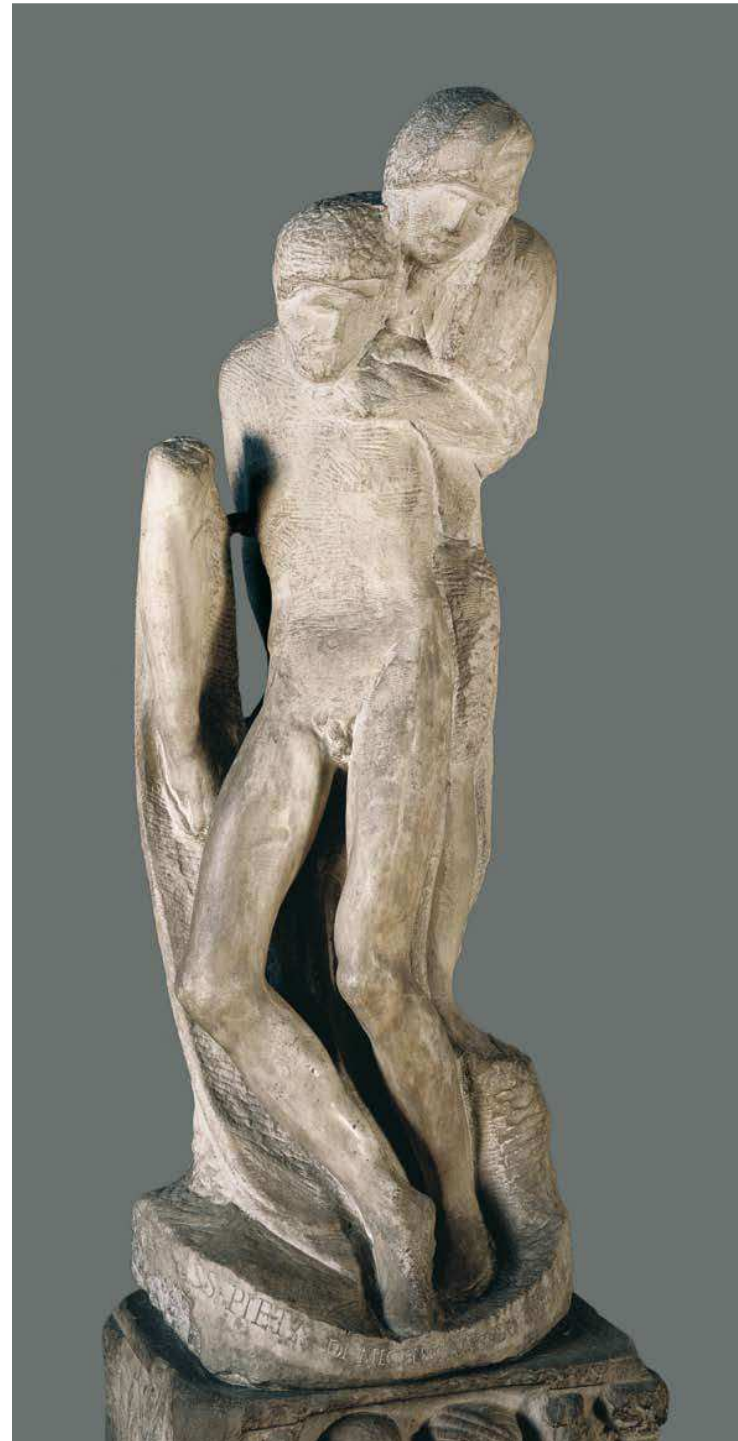

Michelangelo,

Pieta,

1550.

Michelangelo,
Pieta Rondanini,
1552 – 1564.

Baccio Bandinelli
(1493 – 1560),

Herkules a Cacus,

Piazza della Signoria,
Florence,

1525 – 1534.

Benvenuto Cellini /1500-1571/, *Královská slánka*, zlato, email a drahokamy, 1539 - 1543.

Benvenuto Cellini /1500-1571/, *Nymfa z Fontainebleau*, bronz, 1543 – 44.

Bartolomeo Ammannati,
(1511 – 1592)

Neptunova kašna,

Piazza della Signoria,
Florencie,

1559 – 1572.

Alessandro Vittoria
(1525-1608)

Sv. Jeroným,
kostel S. Giovanni e Paolo,

Benátky.

Alessandro Vittoria,
Benedetto Manzini,
mramor,
asi 1565.

Giambologna,
(1529 – 1608),

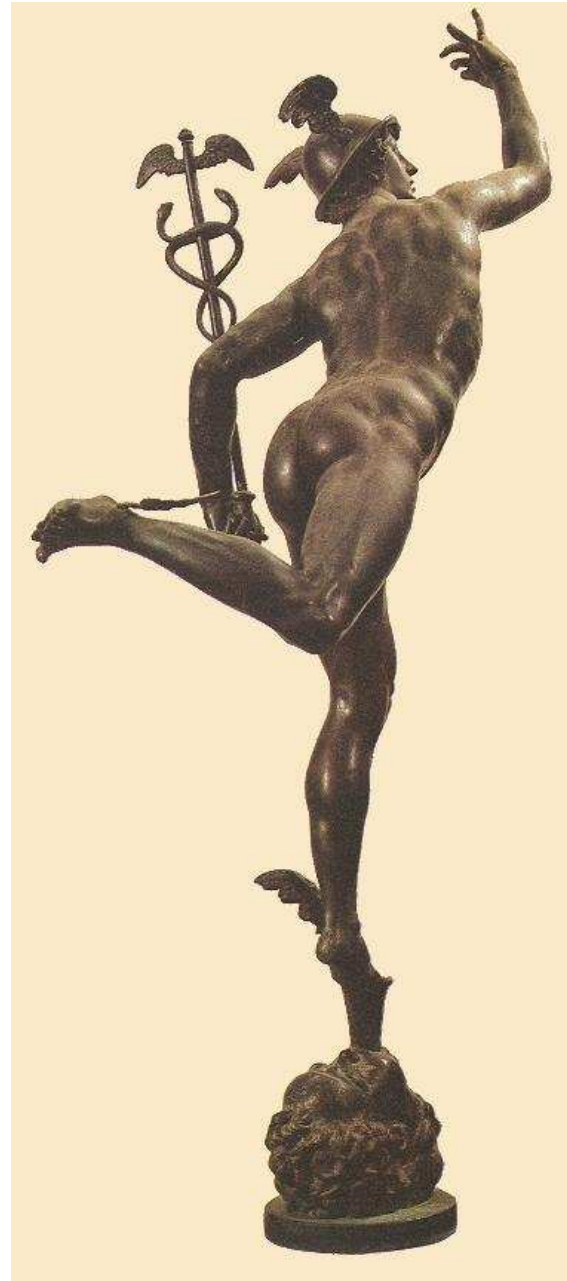
Neptunova kašna,

Piazza del Nettuno,
Bologna,

1563.

Giambologna, *Merkur*, okolo 1586.

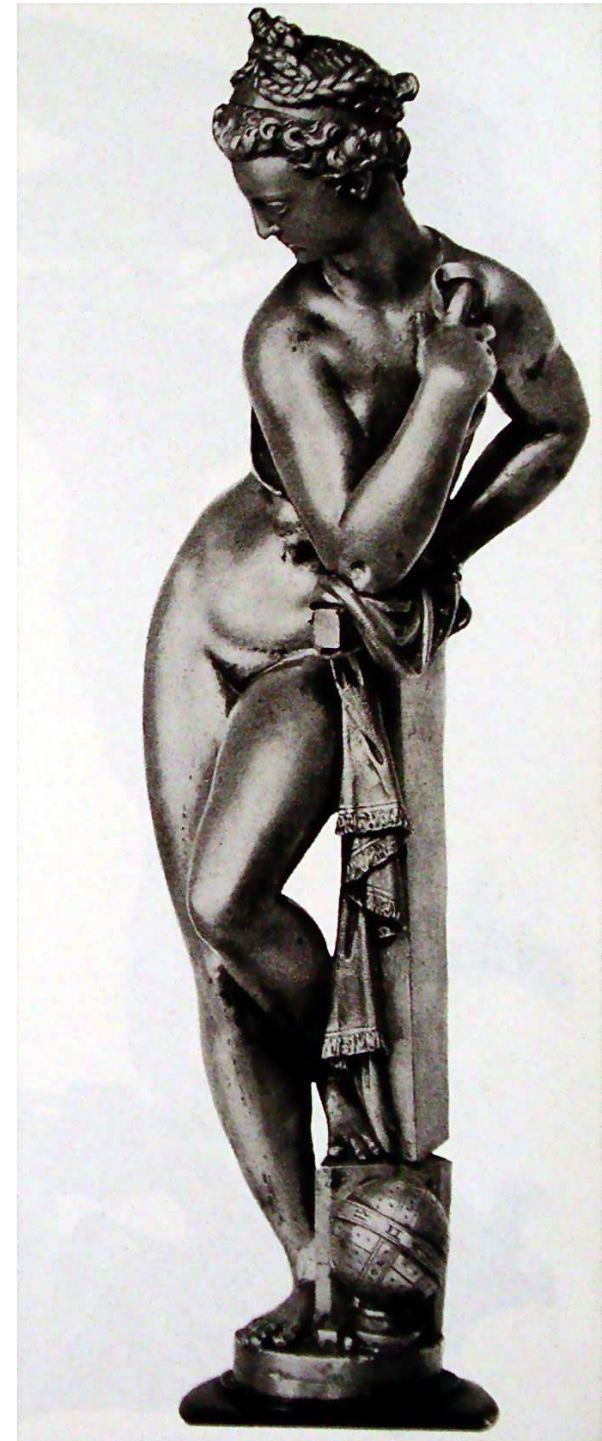

Giambologna,
Únos Sabineek,
1581 – 1583.

Giambologna
(1529-1608),

Venuše Urania
nebo
Alegorie Astronomie,

kolem 1573.

**Adrian de Vries
(1545 – 1626),**

Rudolf II.,

bronz, výška 54,5 cm,

1607.

